

Informatieblad Gemeenteverslagen

Gemeenteverslagen geven per jaar een overzicht van hetgeen, vooral op ambtelijk gebied, in een gemeente is gebeurd. In de loop der jaren hebben de verslagen echter wel de nodige wijzigingen ondergaan. Per periode wordt ingegaan op de inhoud en vorm van deze interessante bron.

1821-1850

Uit deze periode zijn in het werkgebied van het RHCe *alleen* gemeenteverslagen van de *stad* Eindhoven aanwezig. Helmond werd op eigen verzoek sinds 1815 niet meer tot de steden gerekend (*Koninklijk besluit 16 juli 1815 No. 9*).

Bij schrijven van de Staatsraad-Gouverneur (tegenwoordig: commissaris van de koningin) van 4 januari 1822 nr. 3 laat deze aan het stedelijk bestuur van Eindhoven weten dat hij conform artikel 6 van zijn *Instructie* verplicht is jaarlijks aan de Koning aan te bieden een omstandig rapport van al wat hem gedurende het voorgaande jaar in de uitoefening van zijn ambtsbezigheden belangrijk is voorgekomen, evenals al de onderwerpen waarvan het toezicht aan hem is opgedragen of die in de aard van zijn betrekkingen gelegen zijn.

Bij schrijven van 20 december 1825 laat de nieuwe Gouverneur weten niet tevreden te zijn met de manier waarop sommige bestuurders antwoorden of vragen zelfs niet beantwoorden. Hij stuurt een nieuwe opzet toe waarbij voortaan bij elk van de aangestipte punten in het kort moet worden aangegeven wat daarover kan worden gezegd. Opnieuw vinden we eenzelfde klacht van de gouverneur in zijn brief van 2 december 1834 waarbij hij tevens een kopie van het verslag van de stad Breda als voorbeeld voegt, dat als voorbeeld moet strekken. De opzet van het geheel blijft wel gelijk aan die van 1825.

De inhoud

Aan de hand van een lijst van 32 vragen werden de verslagen opgemaakt. De vragen behandelen onderwerpen zoals, de invordering van belastingen, staten van het onderwijs, de brandschouw, de prijshoogte van levensmiddelen, maatregelen tegen bedelarij e.a.

De vorm

De verslagen zijn alle geheel handgeschreven en uitgewerkt conform de modellen, zoals die in 1821 en 1825 zijn voorgeschreven. De aanwezige verslagen lijken concepten of kladexemplaren. Het formaat is steeds folio.

De verslagen komen onder de volgende titels voor:

(1) *Verslagen van de Burgermeesters der stad Eindhoven van de Staat hunner Gemeente (1821-1823)*.

(2) *Verlag van Burgemeester en wethouders der stad Eindhoven van de Staat hunner Gemeente* (1824).

(3) *Verslagen van Burgemeester en wethouders der stad Eindhoven, betreffende de meest belangrijke aangelegenheden van de dienst der administratie* (1825-1850).

1851-1865

De gemeentewet van 29 juni 1851 (*Staatsblad* No. 85) heft de verschillen tussen steden en platteland op en regelt in artikel 182 de samenstelling, inrichting en bevoegdheid van de gemeentebesturen en legt aan Burgemeester en wethouders de verplichting op om in de maand april van elk jaar aan de raad een uitvoerig en beredeneerd verslag te doen van de toestand der gemeente. Het verslag moet ingediend worden bij de minister van Binnenlandse Zaken, vanaf 1853 bij Gedeputeerde Staten.

De inhoud

De verslagen zijn ingedeeld in hoofdstukken, zoals Bevolking, Geldmiddelen, Onderwijs, Landbouw e.a. De benaming van de hoofdstukken is gedurende de jaren niet helemaal consequent, maar inhoudelijk wel hetzelfde. De hoofdstukken krijgen in de loop der jaren nadere onderverdelingen. Deze opzet blijft bestaan tot en met 1865. De gemeenten dienen de rubrieken, die op hen van toepassing zijn, in te vullen.

De vorm

In de verschillende gemeentearchieven kunnen alleen 'kale' verslagen aanwezig zijn, maar ook dossiers met allerlei bijlagen, zoals aangeleverde deelverslagen, kladlijsten, staten van fabrieken en trafieken, staten van gewone en bijzondere ontvangsten en uitgaven, enz.

De ene gemeente maakt vanaf het begin gebruik van voorgedrukte verslagen (bijv. Deurne), de andere begint daar pas in een later stadium mee (bijv. Eindhoven, 1866).

1866-1929

Op 4 januari 1867 wordt in het begeleidende schrijven bij de toezending van een exemplaar van het nieuwe model van het uitvoerig en beredeneerd verslag van den toestand der gemeente, met verzoek het jaarverslag over 1866 in de maand april a.s. in te brengen, opgedragen dit naar het nieuwe model in te richten (*Provinciaal bijblad* No. 2).

Op 21 juni 1900, G Nr. 152, wordt door Gedeputeerde Staten opgemerkt dat de gemeenteverslagen de laatste tijd vrij onregelmatig verschijnen. Verzocht wordt om voortaan het verslag in tweevoud vóór 1 mei, althans zeker in de eerste helft van die maand, in te zenden. Daarmee wijzigt Provinciaal blad no. 5 van 1852 en provinciaal bijblad no. 27 van 1853 op die punten (*Provinciaal bijblad* No. 66).

Op 23 september 1918, G Nr. 13, deelt Gedeputeerde Staten mee dat de minister van Binnenlandse zaken heeft laten weten dat de jaarlijkse toezending van de gemeenteverslagen aan zijn departement voortaan achterwege kan blijven. In verband daarmee wordt de circulaire van 21 juni 1900, G Nr. 152, ingetrokken en verzoekt deze te willen bevorderen dat jaarlijks in de loop der maand Mei één exemplaar van het verslag, bedoeld in artikel 182 der gemeentewet, aan hen wordt toegezonden (*Provinciaal bijblad* No. 54).

De inhoud

In vergelijking met de voorgaande periode, wijzigen in de loop der tijd her en der de rubrieken. In of bij de verslagen kunnen we weer inliggende staten over deelonderwerpen aantreffen of wordt verwezen naar afzonderlijk uitgebrachte verslagen, waarvan er in de loop der jaren steeds meer afzonderlijk worden opgemaakt.

Zo treffen we bijvoorbeeld alleen in de jaren 1868-1871 een Tabel No. 1 aan, behorende bij het besluit van de Minister van Binnenlandsche zaken van 25 januari 1868, no. 218, 7de afdeling: 'Besturen voor huiszittende armen, behorende tot de instellingen van weldadigheid bedoeld bij litt. A en D van art. 2 der wet van den 28sten Junij 1854 (*Staatsblad* No. 100)', tegelijk met een 'Tabel betreffende het getal armen regtstreeks door gemeentebesturen – zonder tusschenkomst van armbesturen – ondersteund, en de te dier zake gedane uitgaven en onvangsten, ingevoerd zonder dat de basis waarop die tabel berust wordt meegedeeld.'

De verslagen zijn inmiddels allemaal voorgedrukt.

1930-1935

De Gemeentewet van 29 juni 1851 (*Staatsblad* No. 85) wordt gewijzigd bij wet van 31 januari 1931 (*Staatsblad* No. 41). Het oude artikel 182 wordt 215, waarvan de tekst in het kader is opgenomen.

Burgemeester en wethouders doen over elk vijfjarig tijdsbestek aan den raad een beredeneerd verslag van den toestand der gemeente.

De raad heeft de bevoegdheid een jaarlijksch verslag te doen uitbrengen.

Overigens kunnen door Ons gemeenten worden aangewezen, voor welke het vijfjarig tijdsbestek wordt teruggebracht tot een van één jaar.

Het verslag wordt uitgebracht uiterlijk in de maand October van het kalenderjaar, volgende op de verslagperiode en wordt aan

Gedeputeerde Staten meegedeeld.

Het wordt ingericht in den vorm, door Onzen met de uitvoering van deze wet belasten Minister, Gedeputeerde Staten gehoord, te bepalen, op de

secretarie der gemeente voor een ieder ter lezing nedergelegd en hetzij in druk, hetzij in afschrift, tegen betaling der kosten algemeen

verkrijgbaar gesteld.

Door Ons kan worden bepaald, welke statistische gegevens door burgemeester en wethouders jaarlijks aan het Centraal Bureau voor de Statistiek zullen worden toegezonden. Door Ons wordt tevens de vorm deze gegevens vastgesteld.

Bij Koninklijk besluit van 18 september 1931 No. 16 worden de gemeenten genoemd die *jaarlijks* een verslag moeten uitbrengen. Daarin staat geen namen van plaatsen in onze regio. Tevens wordt bepaald dat dit geldt voor gemeenten met een aantal inwoners van 20.000 of meer op basis van de laatste openbare volkstelling. Tot die gemeenten behoorden in onze regio toen slechts Eindhoven en Helmond.

Bij Beschikking van de Minister van Binnenlandsche zaken en Landbouw van 28 september 1931, no. 9887, afd. Binnenlandsch Bestuur, wordt de beschikking van zijn ambtsvoorganger van 21 december 1866 no. 269, 8^e afd., sindsdien gewijzigd, ingetrokken en wordt de vorm van het beredeneerd verslag bepaald als aangegeven in de bijlage bij die beschikking, met inachtneming van de daarbij gegeven toelichting.

Aan de gemeenten wordt de brochure *Voorschriften met toelichting betreffende het beredeneerd verslag van den toestand der gemeente* (Alphen aan den Rijn, 1932) toegezonden.¹

Vorm

De verslagen uit de periode 1851-1935 zijn in het begin soms totaal handgeschreven of later getypt, meestal echter geschreven en uitgewerkt conform en in het voorbedrukte model, zoals voorgeschreven.

De in de gemeentearchieven aanwezige verslagen zijn zeker niet altijd netexemplaren. Het formaat blijft over de hele periode folio.

1851-ca. 1900: *Uitvoerig en beredeneerd verslag van den toestand der gemeente [...] over het jaar 185- (ingevolge Art. 182 der Wet, van den 29 Junij 1851, Staatsblad no. 85)*, al dan niet met typografische verschillen.

ca. 1900-1930 *Gemeente [...]. Uitvoerig en beredeneerd verslag van den Toestand der Gemeente over het jaar 19-- (Ingevolge art. 182 der gemeentewet.)*

1931-: *Verslag van den Toestand der gemeente over het jaar/de jaren 19-- (Art. 215 der gemeentewet)*

Gedrukte verslagen

Van de gemeenten Eindhoven en Helmond zijn vanaf 1911(-1951) respectievelijk 1909(-1961) gedrukte jaarverslagen voorhanden. De verslaglegging is veel uitvoeriger dan die in de voorgaande verslagen, terwijl deelverslagen als bijlagen zijn opgenomen. De basisindeling blijft grofweg

¹ Aanwezig in: N.A.A. Deurne 23/1, ingekomen 24 april 1936.

dezelfde als voorheen. Over de jaren tot en met 1940 betreft het jaarlijks een band, daarna worden jaren gecombineerd. Het formaat is A5.²

Waarde

Ook al zijn de verslagen volgens model ingevuld, toch varieert de gegeven informatie per gemeente en binnen een plaats per periode, afhankelijk van de persoon die het verslag heeft opgemaakt. Ook was b & w deels afhankelijk van informatie van derden, die niet altijd werd verstrekt. En dit staat dan nog los van het feit, dat informatie waarin geen of nauwelijks wijziging optrad elk jaar opnieuw werd gekopieerd. Bovendien mag men zich afvragen in hoeverre zaken fraaier werden voorgesteld dan ze in werkelijkheid waren?

Natuurlijk zijn de verslagen van belang voor onze kennis van plaatselijke ontwikkelingen op de terreinen die in de verslagen aan bod komen, zoals bevolking, onderwijs, landbouw, industrie e.d. En ook kan de bron voor genealogen interessant zijn omdat er regelmatig namen in voorkomen, maar dit gebeurt zeker niet consequent.

Een en ander maakt het moeilijk de verslagen één op één met elkaar te vergelijken. In een aantal gevallen zal onderzoek in andere dossiers van het gemeentearchief noodzakelijk zijn.

De provinciale verslagen

Uiteindelijk werd de informatie van de gemeenteverslagen gebruikt voor de verslagen van de provincie. Deze verslagen zijn bij besluit van Provinciale Staten van 27 juli 1852 m.i.v. die van 1852 gratis aan de gemeenten in de provincie toegezonden (*Provinciaal blad 1852* No. 15).

De verslagen zijn gedrukt en lopen steeds van juli tot juli.

In het RHCe zijn aanwezig:

- 1819-1827 [1824/5 ontbreekt]: *Alphabetisch verslag betreffende den staat der provincie Noord-Brabant*;
- 1828-1850: *Verslag, nopens den staat der provincie Noord-Brabant, gedaan aan de vergadering der Provinciale Staten*;
- 1851-1936: *Verslag van den toestand der provincie Noordbrabant aan de Staten der provincie*.

Waar kunt u deze vinden?

De Verslagen zijn aanwezig in de bibliotheek van het RHCe, afdeling Overheidspublicaties.

Literatuur

- 'De Gemeentewet voorheen en thans: vergelijkende tekst in rood en zwart van de wet van 29 juni 1851 (Staatsblad no. 85), regelende de samenstelling, inrichting en bevoegdheid der gemeentebesturen, zoals die luidt na de daarin laatstelijk bij de wet van 31 januari 1931

² In het Eindhovense verslag over 1913 is als bijlage ook de 'Geschiedenis van het Kanaal van Eindhoven naar Helmond' opgenomen.

(Staatsblad no. 41) gebrachte wijzigingen en aanvullingen' [Alphen aan den Rijn, 1931] / bibliotheek ALGEM C 203

Verwijzing naar andere informatiebladen

- Informatieblad Landbouwverslagen

Tenslotte

De gemeentelijke jaarverslagen bevinden zich in de archieven van de betreffende gemeentebesturen. Op te merken is, dat in een groot aantal archieven van gemeentebesturen, de serie gemeenteverslagen niet compleet is. De inventarissen zullen u daar uitsluitel over geven.

De gedrukte exemplaren zijn deels als archiefexemplaren in de administratieve archieven opgenomen, maar zijn ook aanwezig in de bibliotheek van het RHCE, afdeling Overheidspublicaties.

JM/november 2009